

Σ. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ – ΣΤΡΑΤΗ

**Η ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ**

Η ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

Τὸ δικαίωμα τῆς αυτοδιαθέσεως τῶν λαῶν ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας ἀναστατώνει τὰ ἔθνη, τὰ κράτη, τὴν διεθνή κοινότητα καὶ δεσπάζει τῆς παγκοσμίου πολιτικῆς.

Ὁ Metternich ἔλεγεν «ὅτι ἡ αυτοδιάθεσις εἶναι μία ἀρχή, ἡ ὅποια δὲν λέγει τίποτε καὶ μολαταῦτα συναρπάζει τοὺς λαοὺς». Τοῦ ἦτο ἀδύνατον, ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐκπρόσωπος τῆς ἐλέω Θεοῦ ἐξουσίας, νὰ ἀντιληφθῇ τὴν νέαν αὐτὴν ἀρχήν, ἡ ὅποια ἀργὰ ἢ γρήγορα ἐπέπρωτο νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ νὰ θεμελιώσῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ.

Καθ' ὄλον τὸ διάστημα τῶν δύο αἰῶνων, ἡ ἀρχὴ τῆς αυτοδιαθέσεως ἄλλοτε μὲν κατεδικάζετο ὡς ἐπαναστατικὸν κήρυγμα καὶ ἄλλοτε ἐγένετο κατ' ἐξαιρέσειν δεκτὴ ὡς πολιτικὴ ἀρχὴ ἢ ὡς ἀφηρημένη νομικὴ ἔννοια, ἐνῶ βαθμηδὸν ἐπιβεβαιούτο εἰς τὴν πράξιν κατὰ τρόπον βραδύ ἄλλ' ἀσφαλῆ.

Ἀπὸ τοῦ 1830 μέχρι τοῦ 1914 ἡ σύστασις τῶν διαφόρων κρατῶν ἐθεμελιούτο ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐπὶ τῆς θελήσεως τῶν λαῶν. (Ἑλλάς, Βέλγιον, Ἰταλία, Γερμανία, Βαλκανικὰ κράτη). Εἶναι ἡ περίοδος τοῦ ἐθνικοῦ κράτους.

Μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, ἡ ἀρχὴ τῆς αυτοδιαθέσεως διακηρύσσεται ἐπισήμως ὡς ἀρχὴ τῆς διεθνούς πολιτικῆς καὶ ἀνατρέπει τὸν Χάρτην τῆς Εὐρώπης (διάλυσις τῆς Αὐστροουγγρικῆς Αὐτοκρατορίας, τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, σύστασις νέων κρατῶν, Πολωνία, Τσεχοσλοβακία, Αὐστρία, Οὐγγαρία Γιουγκοσλαβία, Φινλανδία, Ἑσθονία, Λεττονία, Λιθουανία). Συγχρόνως ἡ ἰδία ἀρχὴ περιλαμβάνεται εἰς τὰς συνθήκας εἰρήνης (1919-1921) ὡς κανὼν ἐξαιρετικοῦ δικαίου.

Ὁ Χάρτης τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ἀναγνωρίζει τὴν ἀρχὴν τῆς αυτοδιαθέσεως ὡς κανόνα γενικὸν τοῦ θετικοῦ δικαίου καὶ διὰ τῆς ἐρμηνείας τῶν ὀργάνων τοῦ διασφαλίζει εἰς αὐτὴν ἐκπληκτικὴν ἐφαρμογὴν εἰς τὴν διεθνή ζωὴν.

Περὶ τὰ ὀγδόοντα νέα κράτη, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ἀποικιοκρατίας, εἰσέρχονται εἰς τὴν διακρατικὴν κοινότητα καὶ ἡ σύστασις τῶν θεμελιούται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς αυτοδιαθέσεως.

Καθ' ὄλον αὐτὸ τὸ διάστημα κατὰ τὸ ὅποῖον, εἴτε ἀπεκρούετο ἢ ἐγένετο ἀποδεκτὴ, εἴτε ἀνεγνωρίζετο μερικῶς ἢ ὀλοκληρωτικῶς διὰ μέσῳ τῶν ἀντιτιθεμένων δοξασίων, ἡ ἀρχὴ τῆς αυτοδιαθέσεως προέβαλλε τὴν προσωπικότητά της, ὡς κανὼν ἠθικός, πολιτικός καὶ τέλος, νομικός.

Α.

Ἄρχῃ πολιτικῆς ἢ νομικῆς φύσεως.

I.- Ἡ ἐπίδρασις τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν εἰς τὴν διεθνή τάξιν.

Τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν ἔλκει τὴν καταγωγὴν του εἰς πολιτικὴν ἀρχήν, ἢ ὁποία καὶ τὸ ἐδημιούργησεν. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἦτο διαφοροτικά.

1. Κάθε κανὼν τοῦ δικαίου ἔχει τὴν θεμελιώσιν του εἰς ὠρισμένην πολιτικὴν ἰδεολογίαν καὶ πολιτικὴν δράσιν ἀποβλέπουσαν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ὠρισμένης ἐποχῆς.

Τοῦτο διαπιστοῦται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τῶν κρατῶν καὶ ἰδιαίτερα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ δημοσίου δικαίου. Ἡ ὄλη διάρθρωσις τοῦ συγχρόνου κράτους καὶ ὄλαι αἱ ἔννοιαι τοῦ δημοσίου δικαίου θεμελιούνται εἰς τὰς Διακηρύξεις τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Αἱ ἰδεολογικαί, ἠθικαὶ καὶ πολιτικαὶ ἀρχαί, αἱ ὁποῖαι διεκηρύχθησαν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἔλαβον εἰς τὴν ἐξέλιξιν των, τὴν μορφήν νομικῶν κανόνων. Τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρατηρεῖται εἰς τὰς λαϊκὰς δημοκρατίας μετὰ τὴν ῥωσικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1917.

Διατὶ λοιπὸν νὰ ὑπάρχουν ἀπορίαι ἂν τὸ ἴδιον PROCESSUS ἰσχύει καὶ διὰ τὸ Διεθνὲς Δίκαιον;

Ἡ ἐξέλιξις πολιτικῆς ἀρχῆς εἰς νομικὴν μορφήν εἶναι πλέον βραδεῖα εἰς τὰ πλαίσια τῆς διεθνoῦς κοινωνίας. Ἡ ἐξήγησις εἶναι ἀπλῆ. Εἰς τὴν διεθνήν ζωὴν δὲν ὑπάρχει νομοθέτης, ὁ ὁποῖος νὰ διαπιστώνῃ τὴν γέννησιν ἑνὸς κανόνος, ἀνταποκρινομένου εἰς τὰς κοινωνικὰς σχέσεις. Τοῦτο πρέπει νὰ γίνῃ εἴτε ῥητῶς διὰ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ συνόλου ἢ τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, εἴτε σιωπηρῶς, διὰ τῆς δημιουργίας ἑνὸς γενικοῦ CON-CENSUS. Κατὰ συνέπειαν ἡ ἐξέλιξις, εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίπτωσιν, εἶναι μοιραίως μακρᾶς διαρκείας καὶ ὄχι πάντοτε συνεχῆς, τὸ δὲ ὀριστικὸν ἀποτέλεσμα παραμένει προβληματικόν. Ἡ ἀποδοχὴ εἰς τὰ νομικὰ πλαίσια μιᾶς ἀρχῆς πολιτικῆς φύσεως πραγματοποιεῖται σταδιακὰ καὶ μὲ πολλὰς δυσχερείας.

Ἄκόμη καὶ ὅταν πολιτικὴ ἀρχὴ ἐπιβεβαιουῖται εἰς τὰ νομικὰ πλαίσια, ἐμφανίζεται εἰς τὸ Διεθνὲς Δίκαιον εἰς τὰ πρῶτα τῆς βήματα ὑπὸ μορφήν ἀτελῆ καὶ ἀσταθῆ. Στερεῖται ἀκριβείας, σαφηνείας ὡς καὶ τῆς ἀπαιτουμένης διαδικασίας. Ἐμφανίζεται ὡς ἀφηρημένος κανὼν καὶ ἐνίοτε προσλαμβάνει μάλιστα τὴν μορφήν ἐννοίας, ἐκ τῆς ὁποίας δύνανται ν' ἀντληθοῦν κανόνες συμπεριφορᾶς.

Ἡ πρακτικὴ καλεῖται τότε νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν ἐξέλιξιν τῶν κανόνων αὐτῶν

συμπεριφορᾶς καὶ νὰ τοὺς καταστήσῃ συγκεκριμένους. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ ἀποστολὴ τῆς θεωρίας καθίσταται ἀποφασιστικῆ.

Εἰς τὸ τέρμα τῆς ὄλης ἐξελίξεως, ἡ μετάβασις ἀπὸ τὸ «πολιτικόν» εἰς τὸ «νομικόν» δὲν πραγματοποιεῖται ἄνευ δυσχερειῶν ἐκτὸς ἐὰν ἡ μετάβασις διαπιστοῦται ῥητῶς δι' ἑνὸς συμβατικοῦ κανόνος. Εἰς τὴν ἀντίθετον περίπτωσιν, ὁ ἠθικὸς κανὼν καλεῖται νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολὴν του, ὁπότε αἱ δυσχέρειαι καθίστανται ἀκόμη σοβαρώτεραι.

2. Ὁ ρόλος τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν ἦτο πάντοτε ἀποφασιστικὸς εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐθνῶν. Ἐκεῖ εὐρίσκεται ἡ οὐσιαστικὴ πηγὴ τοῦ νομικοῦ ἐξοπλισμοῦ κάθε κοινωνίας.

Αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ ὑπὸ τὴν πολιτικὴν των μορφήν δὲν δύνανται ν' ἀφήσουν ἀδιάφορον τὸν νομικόν. Ὅχι μόνον ἕνεκα τῆς ἐξελίξεώς των καὶ τῆς ἐνδεχομένης μετατροπῆς των εἰς νομικοὺς κανόνας, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἕνεκα τοῦ ρόλου τὸν ὁποῖον καλοῦνται νὰ διαδραματίσῃ εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, ὡς ἀρχαὶ πολιτικῆς φύσεως. Ἡ ἐπίδρασις των εἰς τὴν ἐρμηνείαν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν νομικῶν κανόνων εἶναι καταφανής. Τοῦτο εἶναι πρόδηλον ὅταν αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ καλοῦνται ἀπὸ τὸν πολιτικὸν τομέα νὰ μεταπηδήσῃ εἰς τὸν νομικόν. Ὁ νομικὸς στοχαστὴς δὲν δύναται συνεπῶς νὰ ἀδιαφορῇ διὰ τὰς πολιτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι γεννῶνται εἰς τὰ πλαίσια τῶν κοινωνικῶν σχέσεων.

Ἄλλος λόγος ὁ ὁποῖος καλεῖται νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν στάσιν τοῦ νομικοῦ εἶναι, ὅτι ἐὰν εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ ἠθικαὶ καὶ πολιτικαὶ ἀρχαὶ στεροῦνται κυρώσεων, ἡ παραβίασις των ὁμῶς δύναται παρὰ ταῦτα νὰ συνεπάγεται νομικὰς συνεπείας. Πολλὰς φορές εἰς τὸ νομικὸν πεδῖον, πραγματικὸν γεγονός γίνεται ἡ αἰτία ἐφαρμογῆς ἢ μὴ τοῦ συνόλου νομικῶν κανόνων. Ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν πόλεμον, τὴν ἐποχὴν ὅπου οὐδεὶς νομικὸς περιορισμὸς ὑπῆρχεν, ἔθεωρεῖτο πραγματικὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον, μολαταῦτα ἐπέφερε νομικὰς συνεπείας. Δύο κατηγορίαι κανόνων ἐπηκολούθουν, οἱ κανόνες τοῦ δικαίου τοῦ πολέμου καὶ ἐκεῖνοι τῆς οὐδτεροῦτητος.

Κατὰ συνέπειαν, γεγονότα ἐξω-νομικὰ συνεπάγονται νομικὰς συνεπείας εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ κρατῶν.

Εἰς τὰς διακρατικὰς σχέσεις ἡ ἠθικὴ ὑποχρέωσις τῆς τηρήσεως τῆς καλῆς πίστεως κατέχει ἰδιάζουσαν θέσιν. Βεβαίως ὅταν συμφέροντα κρατικὰ θεωροῦνται ὑψίστης σημασίας, τότε παραγκωνίζονται συχνὰ αἱ ἠθικαὶ προσταγαί. Ἄλλὰ καὶ τότε διαπιστοῦνται προσπάθειαι τοῦ κράτους τοῦ παραβιάζοντος τὰς προσταγὰς αὐτάς, νὰ ἐμφανίσῃ τὴν πρᾶξιν του ὑπὸ μορφήν μετῆμφισμένην, εἴτε ὡς ἀπάντησιν εἰς ἀδικὸν πρᾶξιν ἢ ὁποῖα ἐγένετο εἰς βάρος του, εἴτε ὡς ἀντιμετώπισιν σοβαροῦ καὶ ἀμέσου κινδύνου. Κλασσικὸν παράδειγμα ἦτο ἡ προσφυγὴ εἰς τὸν πόλεμον, ἄνευ περιορισμοῦ ἢ ἐλέγχου θεωρουμένου ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν προνόμιον τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον προσ-

έφευγεν πρῶτον εἰς τὴν βίαν, ἐπεκαλεῖτο χιλίους λόγους διὰ νὰ δικαιολογήσῃ αὐτήν, ὡς π.χ. τὴν νόμιμον ἄμυναν, τὴν κακὴν πίστιν τοῦ ἀντιπάλου, τὴν ἐπιγούσαν ἀνάγκην ἢ τὴν ῥήτρα REBUS SIC STANTIBUS.

Αἱ μεταξὺ κρατῶν σχέσεις ρυθμίζονται διὰ κανόνων νομικῶν καὶ μὴ νομικῶν. Ἡ παραβίασις τῶν νομικῶν κανόνων συνεπάγεται κυρώσεις, αἱ ὁποῖαι παραμένουν ἀτελεῖς καὶ προβληματικαὶ ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν καὶ ἀποτελεσματικότητά των, ἔνεκα τῆς διαρθρώσεως τῆς διεθνούς κοινωνίας καὶ τῆς ἀτελείας τῶν κανόνων αὐτῆς. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τοὺς μὴ - νομικοὺς κανόνας, ἡ παραβίασις αὐτῶν συνεπάγεται εἰς τὴν πράξιν ἐξ Ἰσου ἰσως σοβαρὰς συνεπείας μὲ τὴν παράβασιν τῶν νομικῶν. Τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς κακῆς συμπεριφορᾶς του εἰς τὸ πολιτικὸν πεδῖον, χάνει τὸ κύρος του καὶ ἐλαττώνει τὴν πίστιν τῶν τρίτων εἰς τὸν λόγον του. Τοῦτο εἶναι προσδιοριστικὸν τῶν σχέσεών του πρὸς τὰ ἄλλα κράτη μὲ τοὺς κινδύνους τοὺς ὁποῖους συνεπάγεται. Μία Μεγάλῃ Δύναμις δὲν εἶναι μόνον ὑπολογίσιμος ἐκ τῆς ἐκτάσεως τοῦ ἐδάφους της, τοῦ ὄψους τοῦ πληθυσμοῦ της ἢ τῆς ὕλικῆς της δυνάμεως, ἀλλ' ἐπίσης ἐκ τῆς ἠθικῆς θέσεως καὶ τῆς πολιτικῆς ἀκτινοβολίας της εἰς τὰ πλαίσια τῆς διεθνούς κοινότητος. Καὶ ἡ θέσις αὐτὴ εἶναι μεγαλυτέρα καὶ τὸ βάρος της σπουδαιότερον, ἐφ' ὅσον παραμένει πιστὴ εἰς τὰς ἠθικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρχὰς τὰς γενικῶς ἀναγνωριζόμενας.

Εἰς τὴν ζωὴν τῶν λαῶν ἡ ἀποτελεσματικότης τῶν νομικῶν κανόνων πλησιάζει κατὰ πολὺ τὴν ἀποτελεσματικότητα τῶν πολιτικῶν καὶ ἠθικῶν κανόνων, καὶ τοῦτο διότι τὸ σύστημα τοῦ καταναγκασμοῦ τῶν νομικῶν κανόνων, δὲν προσέλαβεν ἀκόμη τὴν ὀριστικὴν μορφήν, ἐπιτρέπουσαν τὴν ὁμαλὴν πάντοτε λειτουργίαν του.

Ὁ ὑποχρεωτικὸς χαρακτήρ ἑνὸς κανόνος θεμελιούνται κατ' οὐσίαν εἰς τὴν ἐθελουσίαν ἀποδοχὴν καὶ εἰς τὴν ὑποταγὴν εἰς αὐτόν, μὲ τὴν πεποιθήσιν ὅτι ἡ τήρησις αὐτοῦ προστατεύει τὰ συμφέροντα καθενὸς καὶ τοῦ συνόλου. Ἡ δὲ κύρωσις ἐξασφαλίζεται ἐκ τῆς ἀντιδράσεως τὴν ὁποῖαν προκαλεῖ ἡ παραβίασις τοῦ κανόνος, ἐκ μέρους τῆς μεγάλῃς πλειοψηφίας τῶν ἐνδιαφερομένων, ἀντίδρασις ἡ ὁποία ἐπιβεβαιώνει τὸν κανόνα.

Ἡ θεμελίωσις αὐτὴ εἶναι κοινὴ διὰ τὸ σύνολον τῶν κανόνων, οἱ ὁποῖοι ρυθμίζουν τὰς σχέσεις τῶν μελῶν κάθε κοινωνίας.

2. Ὁ ρόλος τοῦ δικαίωματος τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν.

1. Μία ἀπὸ τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς, ἡ ἡ ὁποῖα ἤσκησεν καὶ ἀσκεῖ ἀκόμη καθοριστικὴν ἐπιρροὴν εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἐθνῶν εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν. Ἐπανελημμένως διακηρυχθεῖσα ἐπῆρεάσε θετικῶς καὶ ἀρνητικῶς τὴν διάρθρωσιν τῶν κρατῶν καὶ τῆς διεθνούς κοινωνίας. Μὲ τὴν ἐμφάνισίν της, κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν περίοδον, προεβλήθη συγχρόνως καὶ εἰς τὸ θετικὸν δίκαιον καὶ συνεπῶς ἐσημείωσεν σχετικὴν ἐπιτυχίαν. Εἰς τὴν συνέ-

χειαν εγκατελείφθη ως αρχή πολιτική και νομική. Παρά την φαινομενική αυτήν εγκατάλειψιν, καθ' όλον τὸ διάστημα τοῦ περασμένου αἰῶνος ὡς τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως ἐφηρμόζετο εἰς τὴν πράξιν ἐναντίον τῆς «νομιμότητος» καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόβαθρον ὄρισμένων διατάξεων συμβατικοῦ χαρακτήρος, αἱ ὁποῖαι ἐφηρμόζοντο κατ' ἐξαιρέσιν τοῦ κανόνος. Εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον παρατηρεῖται σύστασις νέων κρατῶν με βάσιν τὴν λαϊκὴν θέλησιν, διὰ τῆς προσφυγῆς εἰς δημοψηφίσματα διὰ τὴν ρύθμισιν τῆς τύχης ὀρισμένων πληθυσμῶν. Ὅλαι ὁμως αὐταὶ αἱ ἐκδηλώσεις ἐλάμβανον τὴν μετημφισμένην μορφήν τῶν «ἐξαιρέσεων» τῆς πολιτικῆς καὶ νομικῆς «νομιμότητος», ἐξαιρέσεων αἱ ὁποῖαι κατ' οὐσίαν προετοιμάζον τὴν ἀνατροπὴν τοῦ κανόνος.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν λήξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, τὸ δικαίωμα τῶν λαῶν εἰσῆλθεν ἐπισήμως ὡς κατευθυντήριος ἀρχὴ τῆς διεθνούς πολιτικῆς καὶ ἐφηρμόσθη ὡς νομικὸς κανὼν ἐξαιρετικοῦ δικαίου. Τόσον εἰς τὸ πολιτικὸν πεδίον, ὅσον καὶ εἰς τὸ νομικόν, ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως ἐσημείωνεν ἀποφασιστικὰ βήματα. Μάλιστα εἰς τὸ νομικὸν πεδίον, πέραν ἀπὸ τὰ συμβατικὰ πλαίσια, προεβλήθη καὶ εἰς τὸ ἔθιμικὸν δίκαιον. Ἀλλὰ πάντοτε διατηροῦσα τὸν εἰδικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐξαιρετικοῦ δικαίου.

Αἱ προηγηθεῖσαι διακηρύξεις τοῦ Χάρτου μετέβαλλον τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτοδιαθέσεως, εἰς τὰ πλαίσια τοῦ δικαίου τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, εἰς γενικὸν κανόνα, τείνοντα νὰ μεταβληθῆ εἰς οἰκουμενικὸν τοῦ κοινοῦ δικαίου. Ἡ μεταβολὴ αὐτῆ, καθὼς ἡ ἀποδοχὴ τῆς εἰς τὰ νομικὰ πλαίσια, δὲν ἀφῆρσεν τίποτε ἀπὸ τὴν πολιτικὴν δύναμιν τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως οὔτε ἀπὸ τὸν ἐξωνομικὸν δυναμισμόν τῆς. Τὸ φαινόμενον τῆς καταλύσεως τῆς ἀποικιοκρατίας φωτίζει τὴν διαπίστωσιν αὐτὴν.

2. Εἶναι ἀληθές ὅτι αἱ γνῶμαι δὲν συμπίπτουν ὡς πρὸς τὸν νομικὸν χαρακτηρισμόν τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν. Πλείστα κράτη καὶ μέγα μέρος τῆς θεωρίας ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐνέχει πολιτικὸν χαρακτῆρα, παρὰ τὴν ἐνσωμάτωσίν του εἰς τὸν Χάρτην τοῦ Ο.Η.Ε. Παρὰ ταῦτα, αἱ ἐπίσημοι διακηρύξεις τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, τονίζουν τὸν ὑποχρεωτικὸν χαρακτῆρα τοῦ κανόνος, ἂν καὶ αἱ γνῶμαι διστανταὶ ὡς πρὸς τὸν ἀκριβῆ χαρακτηρισμόν τῆς φύσεως αὐτοῦ καὶ τὸ περιεχόμενον του. Αἱ συζητήσεις εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν, εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τῶν «Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου» καὶ εἰς τὴν Εἰδικὴν Ἐπιτροπὴν «τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ Διεθνούς Δικαίου ὡς πρὸς τὰς φιλικὰς σχέσεις καὶ τὴν συνεργασίαν τῶν κρατῶν» ἀποδεικνύουν τὴν ἀνωτέρω διαπίστωσιν.

Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ τονισθῆ ὅτι ὅσοι ἀρνούνται τὸν ὑποχρεωτικὸν χαρακτῆρα τοῦ δικαιώματος τῶν λαῶν εἰς τὴν αὐτοδιάθεσιν, χρησιμοποιοῦν σειρὰν

έπιχειρημάτων συχνά άντιτιθεμένων και τούτο διά νά έξεύρουν συμβιβαστικήν λύσιν μεταξύ τών δύο άκραιών θέσεων, ή μεταχειρίζονται σοφίσματα διά ν' άποφύγουν τήν εϋθείαν άντιμετώπισιν του προβλήματος και άκόμη διά νά δημιουργήσουν άμφιβολίας έπιτρεπούσας έκ τών ύστέρων τήν έκμετάλλευσιν πρός όφελός των, έκ του άορίστου και άκαθορίστου περιεχομένου του κανόνος τούτου.

Κατά τήν συζήτησιν τής δεκαετίας άπό τής συστάσεως του Ο.Η.Ε., τά κράτη τά όποία ήρνούντο τόν νομικόν χαρακτήρα του δικαιώματος τής αυτοδιαθέσεως, άν και άποτελοϋντα τήν μειοψηφίαν του συνόλου, περιωρίσθησαν νά διατυπώνουν θέσεις μη εύρισκομένας εις τελείαν άντίθεσιν με τόν νομικόν χαρακτήρα του δικαιώματος τούτου, αλλά άποβλεπούσας εις τόν περιορισμόν ή εις έξουδετέρωσιν αυτού. Διεκήρυξαν ότι άποτελεϊ κατευθυντήριον άρχήν και όχι κανόνα δικαίου, χωρίς ειδικόν χαρακτηρισμόν ή όρισμόν και τούτο διά νά μετατρέψουν τόν κανόνα εις άφηρημένην έννοιαν. Όλοι αι ύπεκφυγαι ή ταλαντεύσεις ή τά τεχνάσματα άποδεικνύουν ότι, έσχηματίσθη γενική συνείδησις ώς πρός τόν νομικόν χαρακτήρα του κανόνος εις τούς κόλπους του Ο.Η.Ε., διά τής άποδοχής του έκ μέρους τής μεγάλης πλειοψηφίας τών μελών-κρατών και τής έκπληκτικής αυτού έφαρμογής κατά τήν τελευταίαν περίοδον, πράγμα τό όποϊον ήνάγκασε τήν μειοψηφίαν ν' άρνεϊται νά άντιμετωπίσιν εϋθέως τό τετελεσμένο γεγονός.¹

Ή έπισφράγις του δικαιώματος τής αυτοδιαθέσεως τών λαών εις τόν πολιτικόν βίον τών έθνών υπήρξεν καθοριστικός και παραμένει σήμερα άποφασιστικός. Χωρίς άπεμπόλινσιν του πολιτικού του δυναμισμού, τό δικαίωμα τής αυτοδιαθέσεως έπεβλήθη και εις τό νομικόν πεδίο. Και τούτο άποτελεϊ τήν φυσικήν εξέλιξιν όλων τών άρχών και τών έννοιών ιδεολογικού, ήθικού και πολιτικού περιεχομένου, αι όποϊαι ρυθμίζουν τās σχέσεις τών μελών κάθε κοινωνίας. Δέν ήτο συνεπώς δυνατόν νά συμβή διαφορετικά εις τά πλαίσια τής διακρατικής κοινότητας.

B.

Ό συγκεκριμένος προσδιορισμός του δικαιώματος τής αυτοδιαθέσεως και ή ένσωμάτωσίς του εις τήν έννομον τάξιν.

1.- Αί γενικαί Άρχαί του Δικαίου.

Εις τό μεγαλύτερον μέρος τής δικαστικής πρακτικής και τής θεωρίας διαπιστοϋται σύγχυσις, ώς πρός τās γενικās άρχάς του Δικαίου και τās γενι-

1. M. Virally, «La deuxième decennie des Nations Unies pour le développement». Rapport au colloque de la Société française pour le droit international à Orléans, 3-5 juin 1971.

κὰς ἀρχὰς τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου. Αἱ πρῶται προβλέπονται εἰς τὸ ἀρθρ. 38 τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ Διεθνoῦς Δικαστηρίου τῆς Χάγης, «αἱ γενικῶς ἀνεγνωρισμένοι γενικαὶ ἀρχαὶ τοῦ Δικαίου ὑπὸ τῶν πολιτισμένων Ἐθνῶν» καὶ ἀναφέρονται εἰς τὰς ἀρχὰς κοινὰς εἰς τὰ νομικὰ συστήματα τῶν διαφόρων κρατῶν ἐπιδεικτικὰς δὲ νὰ ἐφαρμοσθοῦν εἰς τὴν διεθνή ἔννομον τάξιν. Ἡ μεταφορά των εἰς τὸ διεθνὲς πεδῖον ἐξασφαλίζει εἰς τὰς ἀρχὰς πλήρη αὐτονομίαν, ὡς πρὸς τὰς ὑπολοίπους πηγὰς τοῦ διεθνoῦς δικαίου.

Αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουν μὲ τὰ ἐσωτερικὰ δίκαια. Ἐφαρμόζονται εἰδικῶς εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις, διευτυπώθησαν ὑπὸ τῆς νομολογίας γενόμεναι δεκταὶ ὑπὸ τῆς Θεωρίας ὡς π.χ. ἡ ὑπεροχὴ τοῦ συμβατικοῦ κανόνος ἔναντι τοῦ ἐσωτερικοῦ νόμου, ἡ ἀρχὴ τῆς συνεχείας τῆς προσωπικότητος τῆς Πολιτείας, ἡ ἀρχὴ τῆς διεθνoῦς εὐθύνης τῶν κρατῶν κ.τ.λ.

Ὁ Καθηγητῆς κ. P. REUTER διαπιστώνει ὅτι τὸ Δικαστήριον τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων ἀναφέρεται εἰς ἀρχὰς γενικοῦ χαρακτῆρος διαχωριζόμενας ἀπὸ τὸ συμβατικὸν δίκαιον καὶ αἱ ὁποῖαι, ἄλλοτε μὲν εἶναι κοινὰ μὲ τὸ ἐσωτερικὸν δίκαιον ἢ τὸ διεθνὲς δίκαιον, ἄλλοτε δὲ προέρχονται ἀπὸ τὰς νομοθεσίας τῶν κρατῶν ἢ τυγχάνουν φύσεως Διεθνoῦς Δικαίου.²

Τόσον ἡ θεωρία ὅσον καὶ ἡ δικαστικὴ πρακτικὴ διαφωνοῦν ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ Δικαίου εἰς τὴν ἱεράρχησιν τῶν νομικῶν κανόνων. Διὰ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ θετικοῦ δικαίου, αἱ ἀρχαὶ χρησιμοποιοῦνται μόνον διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν συμβατικῶν καὶ ἔθιμικῶν κανόνων. Διὰ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς ἀντικειμενικῆς σχολῆς αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ, ἐκ τῆς φύσεώς των, τοποθετοῦνται ὑπεράνω ὅλων τῶν κανόνων τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου. Διὰ τὴν πλειοψηφίαν τῆς ἐπιστήμης, αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ ἐνέχουν ἐπικουρικὸν χαρακτῆρα, δηλαδὴ ἐφαρμόζονται ὅταν δὲν ὑπάρχουν συμβατικοὶ ἢ ἔθιμικοὶ κανόνες. Ἡ δικαστικὴ πρακτικὴ ἂν καὶ ἐνίοτε ταλαντευομένη φαίνεται υἰοθετοῦσα τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἄποψιν, σύμφωνα ἐξ ἄλλου μὲ τὴν διατύπωσιν τοῦ ἀρθροῦ 38 τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ Διεθνoῦς Δικαστηρίου τῆς Χάγης.

2.- Αἱ γενικαὶ Ἀρχαὶ τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου.

Αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου, ἐπικαλούμεναι συχνὰ ὑπὸ τῆς νομολογίας «ὡς ἀρχαὶ ἀπολύτως γνωσταὶ καὶ καθιερωμένοι» καὶ αἱ ὁποῖαι ἐφαρμόζονται εἰς τὴν διεθνή ζωὴν εἰς διαφόρους περιπτώσεις, εἶναι ἀρχαὶ γενικωτάτου χαρακτῆρος καὶ ἐντόνως ἀφηρημένοι. Ἡ φύσις των οὐδόλως στασιάζεται, ὅμως ἡ ἐφαρμογὴ των παραμένει προβληματικὴ. Ἡ δημιουργία συμπληρωματικῶν κανόνων εἶναι ἀπαραίτητος, συνεπῶς πρέπει νὰ ἀκολουθήσουν

2. P. Reuter, «Le recours à la justice des Communautés européennes et les principes généraux du droit», Mélanges Rolin, 1964, p. 263; C. Rousseau, Droit international public, t. Ier, 1970, p. 389.

ώρισμένην διαδικασίαν, εἰς τὸ τέλος τῆς ὁποίας νὰ ἐμφανισθοῦν ὑπὸ συγκεκριμένην μορφήν.

Αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ ἐμφανίζονται ὑπὸ μορφήν γενικῶν ἀφηρημένων κανόνων, οἱ ὅποιοι δύνανται ἀκόμη νὰ προέλθουν καὶ ἀπὸ γενικὰς ἐννοίας δυναμένας νὰ ἐκδηλωθοῦν εἰς κανόνας συμπεριφορᾶς. Αἱ ἐννοιαὶ τῆς κυριαρχίας, τῆς ἰσότητος, τῆς νομίμου ἀμύνης καταλήγουν εἰς κανόνας ἀποβλέποντας εἰς τὸν σεβασμὸν τῶν ἀνωτέρω ἐννοιῶν καὶ ἐκφράζονται τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις εἰς τὰς ἀμοιβαίας μεταξὺ κρατῶν σχέσεις.

Ἡ διατύπωσις μιᾶς γενικῆς ἀρχῆς συναντᾶται ἐνίοτε εἰς τὴν διατύπωσιν, εἰς γενικὰς γραμμάς ἐνὸς συγκεκριμένου νομικοῦ καθεστῶτος, ἢ συμπλήρωσις τοῦ ὁποίου ἐπαφίεται ἐκ τῶν ὑστέρων εἰς ἄλλους κανόνας ἢ σχετικὰς ἀποφάσεις. Παράδειγμα τυπικῶν εἶναι ἡ διατύπωσις εἰς τὸν Χάρτην τοῦ Ο.Η.Ε. τοῦ καθεστῶτος τῶν ὑπὸ κηδεμονίαν ἐδαφῶν. Τὸ κεφάλαιον XII δὲν ἠδύνατο νὰ καταστῆ συγκεκριμένον παρὰ μετὰ ἀπὸ διαφόρους ἀποφάσεις τῶν ὀργάνων τοῦ Ο.Η.Ε. Ὁ Χάρτης περιορίσθη νὰ καθορίσῃ τὰ πλαίσια ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐκαλεῖτο νὰ ἀναπτυχθοῦν αἱ βάσεις τοῦ συστήματος τῆς κηδεμονίας.

Ὁ ρόλος τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου, εἶναι σημαντικὸς εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν λόγῳ τῆς πληθώρας καὶ τῆς ποικιλίας τῶν διεθνῶν σχέσεων. Ἡ ταχύτης τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν καὶ ἡ πυκνότης τῶν ἐπερχομένων μεταβολῶν, ὀδηγοῦν εἰς πλήρη ἀδυναμίαν διὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον νὰ περιλάβῃ τυπικῶς ὅλας τὰς πλευρὰς τῶν ποικίλων σχέσεων προσαρμοζομένης ἐκάστοτε μὲ τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας, εἰς διαρκῆ ἐξέλιξιν.

Ἡ πρᾶξις προηγεῖται τοῦ κανόνος καὶ ὁ διεθνὴς νομοθέτης, εἰς τὰς παραδοσιακὰς του ἐκδηλώσεις παραμένει ἀμφιταλαντευόμενος καὶ ἐπιφυλακτικὸς. Ἐκ τῆς καταστάσεως αὐτῆς καὶ τῆς δημιουργουμένης ἀναγκαιότητος ἀνακύπτουν νέοι τρόποι διαπιστώσεως τῶν κανόνων, ὡς π.χ. αἱ πράξεις τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν. Κατὰ συνέπειαν ὁ ρόλος τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ διεθνoῦς δικαίου προσλαμβάνει ἀποφασιστικὴν σημασίαν. Ὅμως ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν δικαστικὴν πρακτικὴν καὶ τὴν θεωρίαν.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι αἱ ἐν λόγῳ ἀρχαὶ δύνανται ἐνίοτε νὰ συγγέωνται μὲ διακηρύξεις πολιτικῶν ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπίσης ἀποβλέπουν εἰς τὴν συμπεριφορὰν τῶν μελῶν τῆς διεθνoῦς κοινωνίας, ὅποτε τὸ πρόβλημα καθίσταται πλέον περίπλοκον.

Ὁ Virally (3) προβαίνει εἰς μίαν λεπτὴν διάκρισιν μεταξὺ τῶν ἀρχῶν αἱ ὁποῖαι δημιουργοῦν νομικὰς ὑποχρεώσεις καὶ ἐκεῖνας τῶν ὁποίων ἡ ἐπίπτωσις παραμένει πολιτικὴ. Πρέπει νὰ ἐρευνηθῇ ἐὰν αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ μὲ πολιτικὴν περιβολὴν ἀποβλέπουν νὰ καθορίσουν ἢ νὰ ἐπιβάλλουν δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις πρὸς ὄφελος ἢ εἰς βάρος τῶν ὑποκειμένων τοῦ διεθνoῦς δικαίου.

3. M. Virally, «Le rôle des «principes» dans le développement du droit international», Recueil d'études de droit international en hommage à Guggenheim, 1968, p. 531.

Ἐάν ναι, τότε αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ ἀποκτοῦν νομικὴν ἰσχὺν καὶ ἀναγνωρίζονται ὡς ἀρχαὶ τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου. Αἱ διατάξεις τῆς Οἰκουμενικῆς Διακηρύξεως τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου συγκαταλέγονται εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτήν. Ἀντιθέτως, ἡ Διακήρυξις τῶν Ἀδεσμεύτων τοῦ Bandsoeng παραμένει κατ' ἐξοχὴν πολιτικὴ. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν Διακήρυξιν τοῦ ΟΗΕ περὶ ἀνεξαρτησίας ὄλων τῶν χωρῶν καὶ λαῶν ὑπὸ ἀποικιακῶν καθεστῶς (1514), ὑπάρχουν σοβαραὶ ἀμφιβολίαι, ὡς πρὸς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν διαφόρων αὐτῆς διατάξεων.

3.- Ὁ ρόλος τοῦ ἔθιμου καὶ τοῦ συμβατικοῦ κανόνος.

Μετὰ τὴν διακήρυξιν τῶν γενικῶν ἀρχῶν εἰς τὰ πλαίσια τῶν διεθνῶν σχέσεων, παραμένει πρὸς συζήτησιν τὸ θέμα τῆς μετατροπῆς των εἰς συγκεκριμένους κανόνας. Τοῦτο γίνεται διὰ δύο τρόπων, εἴτε διὰ τοῦ ἔθιμου, εἴτε διὰ τοῦ συμβατικοῦ κανόνος.

1. Ἡ υἱοθέτησις τῶν γενικῶν ἀρχῶν, διὰ τῆς ἐθιμικῆς διαδικασίας, προϋποθέτει τὸ *Processus* τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἔθιμου. Ἀπαιτοῦνται πρὸς τοῦτο δύο στοιχεῖα. Ἡ γενικὴ πρακτικὴ καθ' ὄρισμένον χρονικὸν διάστημα κατ' ἀρχὴν ὁμοιομόρφως καὶ συνεχῶς καὶ εἰς ὄρισμένην ἑκτασιν, ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον στοιχεῖον τοῦ ἐθιμικοῦ κανόνος. Βεβαίως αἱ προϋποθέσεις αὐταὶ δὲν εἶναι οὔτε ἀκριβῶς προσδιορισμέναι, οὔτε ἄκαμπτοι. Τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν ἀντικειμενικῶν συνθηκῶν καὶ τῆς κρίσεως ἐκείνου, ὁ ὁποῖος καλεῖται νὰ διαπιστώσῃ τὴν γενικὴν πρακτικὴν.

Ἡ γενικὴ πρακτικὴ, ἀποδεχομένη τὸν κανόνα συμπεριφορᾶς «ὡς κανόνα δικαίου» πρέπει νὰ συμπληρωθῇ διὰ τῆς *Opinio Juris*. Εἶναι τὸ δεύτερον καὶ ἀπαραίτητον στοιχεῖον διὰ τὸν σχηματισμὸν ἐθιμικοῦ κανόνος. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰς διαφορετικὰς θέσεις τῆς θεωρίας, ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῆς *Opinio Juris*, εἴτε εἶναι στοιχεῖον ψυχολογικὸν κατὰ τὴν παραδοσιακὴν ἄποψιν, εἴτε εἶναι διαπίστωσις γεγονότος ἀποδεκτοῦ διὰ τῆς συμφώνου ἐκδηλώσεως πολιτειακῆς θελήσεως, ἢ παρέμβασις τοῦ δευτέρου τούτου στοιχείου ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νὰ μεταβάλλῃ τὴν *De Facto* κατάστασιν εἰς κατάστασιν *De Jure*.

Ἡ *Opinio Juris* σχηματίζεται εἴτε διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ κανόνος συμπεριφορᾶς διὰ ῥητῆς ἐκδηλώσεως ἢ διὰ σιωπηρᾶς διὰ τῆς συμφώνου διαγωγῆς τῶν κρατῶν ἢ ἀκόμη διὰ τῆς ἀποχῆς αὐτῶν ἀπὸ πάσης διαμαρτυρίας ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ κανόνος. Ἡ διαμαρτυρία δύναται νὰ ἐμποδίσῃ εἴτε τὴν δέσμευσιν τοῦ κράτους, εἴτε τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἐθιμικοῦ κανόνος. Ὅταν αἱ πράξεις ἀναγνωρίσεως εἶναι πολυπληθεῖς συμφωνοῦσαι μεταξύ των καὶ προερχόμεναι ἐκ διαφόρων προελεύσεων, προκαλοῦν τὸ γενικὸν *Consensus* διὰ τοῦ ὁποῖου καθιεροῦται ὁ ἐθιμικὸς κανὼν. «Ἡ πρακτικὴ διὰ νὰ ἐξελιχθῇ εἰς ἐθιμικὸν κανόνα, ἔχει ὡς βασικὴν προϋπόθεσιν νὰ μὴν ὑπάρχουν ἀντίθετοι

πρός αὐτὴν πράξεις, αἱ ὁποῖαι νὰ ἐκδηλώνουν θέλησιν διαμαρτυρίας».⁴

Ἡ συνύπαρξις τῶν δύο στοιχείων εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἔθιμικοῦ κανόνος, γενικοῦ περιφερειακοῦ ἢ τοπικοῦ, πρέπει νὰ διαπιστωθῆ ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων ὀργάνων τῆς κοινωνίας.⁵

-2. Αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ τοῦ διεθνοῦς δικαίου δύνανται ἐπίσης νὰ καταστοῦν συγκεκριμένα διὰ τοῦ συμβατικοῦ κανόνος. Ἡ διαπίστωσις των εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἶναι βεβαία, ἂν καὶ ἐδῶ προκύπτουν μερικαὶ δυσχέρειαι.

Ἡ ἐνσωμάτωσις τῶν γενικῶν ἀρχῶν εἰς συμβατικὸν κείμενον ἐμφανίζεται συνήθως εἰς τὴν πρώτην φάσιν ὑπὸ ἀφηρημένην μορφήν στερουμένη τῶν ἀναγκαίων διαδικαστικῶν κανόνων. Ἐπιβάλλεται τότε νέα προσπάθεια ἐρμηνείας καὶ συμπληρωματικὸς διακανονισμός.

Ἄλλη δυσχέρεια δύνата νὰ προκύψῃ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ συμβατικὸς κανὼν δεσμεύει μόνον τὸν ἀριθμὸν κρατῶν τὰ ὁποῖα προσεχώρησαν εἰς αὐτόν, ἐνῶ αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ τυγχάνουν γενικωτέρας ἀποστολῆς μὲ τάσιν τὴν οἰκουμενικότητα.

Μέγα πρόβλημα προβάλλεται διὰ τὰ κράτη τὰ ὁποῖα συνεστήθησαν προσφάτως καὶ τὰ ὁποῖα δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν συμβατικὴν πράξιν, οὔτε εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἔθιμικοῦ δικαίου.

Παράλληλα μὲ τὰ συμβατικὰ κείμενα, αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ τοῦ διεθνοῦς Δικαίου δύνανται νὰ ἐπιβεβαιωθοῦν διὰ διακηρύξεων εἴτε τῶν κρατῶν, εἴτε τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν. Αἱ τελευταῖαι παρουσιάζουν σήμερον πρωταρχικὸν ἐνδιαφέρον ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τοῦ ΟΗΕ προβαίνει εἰς ἀναλόγους διακηρύξεις, ἄλλοτε μὲν βασιζομένης εἰς τὰ ἄρθρα τοῦ Χάρτου καὶ ἄλλοτε πέραν τῶν διατάξεων αὐτοῦ. Τίθεται τὸ θέμα κατὰ πόσον αἱ ἐν λόγω διακηρύξεις δημιουργοῦν γενικὰς ἀρχὰς τοῦ διεθνοῦς δικαίου.

Διάφορα προβλήματα προκύπτουν, παρ' ὅτι αἱ Διακηρύξεις τοῦ ΟΗΕ τυπικῶς δὲν δύνανται νὰ προσδώσουν νομικὴν ἰσχὺν εἰς τὰς ἀρχὰς ἢ τοὺς κανόνας τοὺς ὁποίους περιέχουν, ἐφ' ὅσον αὗται δὲν θεμελιοῦνται ἐπὶ τῶν δια-

4. Ch. de Visscher. *Problèmes d'interprétation judiciaire en droit international public*, 1963, p. 233; Ph. Cahier, «Le comportement des Etats comme source des droit et d'obligations», *Recueils Hommage à P. Guggenheim*, 1968, p. 237.

5. Balladore-Pallieri, «La forza obbligatoria della consuetudine internazionale», *Riv. di Diritto internazionale*, Roma 1928, p. 338; Kelsen, *General theory of Law and State*, 1946, p. 114; Guggenheim, «Les deux éléments de la coutume en droit international», *Mélanges G. Scelle*, 1950, t. 1er, p. 276; Scharzenberger, *International Law as applied by International Courts and Tribunals*, t. 1er, 3e éd., 1957, p. 39; Cohen-Jonatham, «La coutume locale», *A.F.D.I.*, 1961, p. 119; Dominicé, «Coutume bilatérale et droit de passage sur le territoire suisse», *Annuaire suisse de droit international*, vol. 19, 1962, p. 71; Delbez, *Principes généraux du droit international*, 3e éd., 1964, p. 47; D. Bindschedler-Robert, «De la rétroactivité en international public», *Recueils Hommage à Paul Guggenheim*, 1968, p. 184; G. Spertuti, *La fonte suprema dell'ordinamento internazionale*, Milano, A. Guiffiré, 1948, 8, p. 229.

τάξεων του Χάρτου. Παρά ταυτα δέν στεροϋνται παντελῶς νομικῆς σημασίας, διότι ἀποτελοϋν πράξεις ἀναγνωρίσεως ἐκ μέρους τοϋ ΟΗΕ καὶ τῶν κρατῶν τὰ ὁποῖα ὑπερεψήφισαν αὐτῶν καὶ συνεπῶς δημιουργοῦν προηγούμενον, τὸ ὁποῖον μὲ τὴν πάροδον τοϋ χρόνου καταλήγει εἰς γενικὸν consensus, ἀπαραίτητον διὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν τοϋ ἔθιμοϋ κανόνος εἴτε γενικοῦ, εἴτε περιφερειακοῦ.

4. Τὸ Processus τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιαθέσεως.

Ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως διήλθεν ἀπὸ τὰ συνήθη στάδια διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς συγκεκριμένον κανόνα τοῦ θετικοῦ δικαίου.

1. Ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως ἔλκει τὴν καταγωγὴν της ἀπὸ τὰς Διακηρύξεις τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὑπὸ τὴν μορφήν πολιτικῆς ἀρχῆς ἀνανεωθείσης ἐπισήμως μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον. Ὅλαι αἱ Διακηρύξεις ἀπέβλεπον εἰς τὸ νὰ «δημιουργήσουν, νὰ καταργήσουν, νὰ μεταβάλλουν ἢ νὰ προβάλλουν δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις» διὰ τὰ Κράτη. Ἡ ἀποδοχὴ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, ἐκ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν προσέδιδε νομικὴν ἀξίαν εἰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι εἶχον γίνει προηγουμένως ἀποδεκταὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν δίκαιον.

Ὅταν ὁ Πρόεδρος Wilson καὶ οἱ σύμμαχοι ἔθετον τὰς βάσεις τῆς νέας διαρθρώσεως τῶν κρατῶν καὶ τῆς διεθνοῦς κοινωνίας, ἐκ συμφώνου μὲ τὴν σχεδὸν ὁλόκληρα τῶν μελῶν αὐτῆς, αἱ διακηρυχθεῖσαι ἀρχαὶ προσελάμβανον ὑποχρεωτικὸν χαρακτήρα. Μεταξὺ τῶν ἀρχῶν αἱ ὁποῖαι ἐκυρώθησαν διὰ τῶν συνθηκῶν τῆς εἰρήνης, τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν κατέχει τιμητικὴν θέσιν.

Μὲ βάσιν τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιαθέσεως μετεσχηματίσθη ὁ Χάρτης τῆς Εὐρώπης καὶ ἐν τμῆμα τοῦ ὑπολοίπου κόσμου. Αἱ ἐξαιρέσεις αἱ γενόμεναι δεκταὶ διὰ λόγους σκοπιμότητος, εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐπιβεβαίωσιν τοῦ κανόνος. Ἐτι περισσότερον, σειρά συμβατικῶν διατάξεων ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς αὐτοδιαθέσεως, διὰ καταλλήλων μέσων, ὑπὲρ ὠρισμένων πληθυσμῶν ἀποφαινομένων περὶ τῆς μελλοντικῆς τῶν τύχης εἰς τὰ πλαίσια τῆς διεθνοῦς κοινότητος.

Δύναται λοιπὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως ἐγένετο δεκτὸν ὡς ἀρχὴ τοῦ διεθνοῦς δικαίου ὑπὸ μορφήν ἐνίοτε ἀκαθορίστου καὶ ἄνευ διαδικαστικοῦ συστήματος. Ἡ συγκεκριμένη μορφή του εἰς τὴν διεθνή ἔννομον τάξιν, ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸ συμβατικὸν δίκαιον ἢ τοῦ processus τοῦ ἔθιμοϋ δικαίου.

2. Εἶναι δυσχερὲς νὰ θεωρηθῇ ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως ἐγένετο

δεκτόν διὰ τῆς ἔθιμικῆς διαδικασίας. Εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι ἡ διεθνῆς πρακτικὴ ἐξελίσσεται πρὸς τὴν ἔθιμικὴν μορφήν χωρὶς ὅμως νὰ φθάσῃ εἰς τὸν τελικὸν σκοπὸν, δηλαδὴ, εἰς τὸν σχηματισμὸν ἔθιμικοῦ κανόνα διὰ τῆς συνυπάρξεως τῶν δύο στοιχείων, πράξεως καὶ *Opinio Juris*.

Καθ' ὄλον τὸ διάστημα τοῦ προηγουμένου αἰῶνος ὡς τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως δὲν ἦτο γενικὴ. Ἐφηρμόζετο κατὰ περίπτωσιν καὶ ἱκανοποιητικῶς κατ' ἔκτασιν, ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ τότε σύνθεσις τῆς διακρατικῆς κοινότητος. Παρὰ ταῦτα δὲν ὑπῆρχεν οὔτε συνέχεια, οὔτε ὁμοιομορφία.

Ὡς πρὸς τὸ δευτέρον στοιχεῖον, τὴν *Opinio Juris*, τοῦτο ἦτο ἀνύπαρκτον κατὰ τὴν κλασσικὴν του ἔννοιαν. Ἀντιθέτως, πλείσται πράξεις ἀναγνωρίσεως τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιαθέσεως ἔλαβον χώραν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ δύναται νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι ὑπῆρχε τὸ *Animus* ἢ τὸ γενικὸν *Consensus*.

Εἶναι συνεπῶς δυσχερὲς νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι ἐσχηματίσθη ἔκτοτε γενικὸς κανὼν ἔθιμικοῦ δικαίου, ἂν καὶ ἡ διαδικασία τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἀναμφισβητήτως ἤρχισεν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτήν.

Μὲ τὰς συνθήκας τῆς Εἰρήνης (1919-1921) καὶ τὴν σύστασιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, τὸ πρόβλημα προβάλλεται εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τοῦ διεθνoῦς ἐνδιαφέροντος. Μὲ τὴν βοήθεια τῶν προηγουμένων ἐφαρμογῶν καὶ τῶν νέων πράξεων ἀναγνωρίσεως, ἐκ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν ὡς καὶ τῶν συμβατικῶν διατάξεων, ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως εἰσέρχεται εἰς νέον στάδιον ἐξελιξέως.

Τὸ θέμα ἐτέθη ἐνώπιον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς διαφορᾶς τῶν Νήσων τῆς Ἀλάνδης.

Ἡ Νομικὴ Ἐπιτροπὴ, οἱ Εἰσηγηταὶ καὶ τὸ Συμβούλιον τῆς Κ.Τ.Ε. ἀπεδέχθησαν μὲ διαφόρους μεταξὺ τῶν ἀποχρώσεις, ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως δύναται ἐνδεχομένως νὰ ἀναγνωρισθῆ ὑπὸ τῆς Διεθνoῦς Κοινότητος, ὑπὲρ ἐνὸς πληθυσμοῦ κατὰ τὴν σύστασιν ἢ τὴν διάλυσιν ἐνὸς κράτους ἢ ἀκόμη εἰς περίπτωσιν χρεωκοπίας ἢ καταχρήσεως τῆς κρατικῆς ἐξουσίας ἢ παραβιάσεως τῶν στοιχειωδῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου.

Διαπιστοῦται συνεπῶς, ὅτι παράλληλα μὲ τοὺς κανόνας τοῦ συμβατικοῦ δικαίου, τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον ἐλάμβανε τὴν μορφήν ἔθιμικοῦ δικαίου, ἀλλὰ πάντοτε ὡς εἰδικοῦ κανόνα, ἐξαιρετικοῦ δικαίου.⁵

-3. Ἐὰν ἡ ὁμοφωνία ἦτο δυσχερὴς νὰ ἐπιτευχθῆ, ὡς πρὸς τὴν ἔθιμικὴν φύσιν τοῦ κανόνα τῆς αὐτοδιαθέσεως ἔστω καὶ ὡς ἐξαιρετικοῦ δικαίου, ὁ συμβατικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ ἦτο ἀδύνατον ν' ἀμφισβητηθῆ, ἐφ' ὅσον ῥητῶς

6. F. de Visser, «La question des îles d' Aland», R.D.I. et L.C. (1921) Boursot, l' Affaire des îles d' Aland et le droit des peuples-Dijon 1923.

ἀνεφέρετο εἰς τὰς συνθήκας Εἰρήνης, βεβαίως ἐφαρμοζόμενος ἐκεῖ ὅπου προεβλέπετο.

Αἱ ἐπίσημοι διακηρύξεις προσέδιδον εἰς τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως ὑποχρεωτικὸν χαρακτήρα. Ἐμμέσως μὲν, διὰ τῶν συμβατικῶν διατάξεων αἱ ὁποῖαι ἀπέβλεπον εἰς τὰς ἑδαφικὰς μεταβολάς, μὲ βάσιν τὴν τεκμαρτὴν θέλησιν τῶν ἐνδιαφερομένων λαῶν, διαφοροτρόπως διαπιστωμένης. Ῥητῶς δέ, διὰ τῆς σειρᾶς τῶν συμβατικῶν διατάξεων, αἱ ὁποῖαι ἀνέθεσαν εἰς τὴν ἐλευθέραν βούλησιν τῶν ἐνδιαφερομένων λαῶν τὸ καθορισμὸν τῆς τύχης των.

Πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι αἱ ἀνωτέρω διατάξεις συνεπληροῦνται διὰ διαδικαστικῶν κανόνων, οἱ ὅποιοι ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν των. Ὁ κανὼν συνεπῶς δὲν διεκηρύσσεται *in abstracto*, ἀλλὰ συνεπληροῦτο δι' ἐνὸς νομικοῦ συστήματος τὸ ὅποιον ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν καὶ πραγμάτωσιν τοῦ κανόνος.

Κατὰ συνέπειαν τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως ἐνεφανίζετο πλέον ὑπὸ συγκεκριμένην μορφήν συμβατικοῦ κανόνος, ἀλλὰ κανόνος ἐξαιρετικοῦ δικαίου.

Γ'

Ὁ κανὼν τῆς αὐτοδιαθέσεως εἰς τὸν Ο.Η.Ε.

1.- Ὁ Χάρτης τοῦ Ο.Η.Ε.

Διὰ τοῦ Χάρτου τοῦ Ο.Η.Ε., τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν προσλαμβάνει τὴν μορφήν συμβατικοῦ γενικοῦ κανόνος, μὲ οἰκουμενικὴν ἀποστολήν. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιαθέσεως καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ κυρίου σκοποῦ τοῦ Χάρτου, τὴν διατήρησιν τῆς διεθνούς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας.

Τὸ δικαίωμα τοῦτο διακηρυχθὲν ὑπὸ τοῦ Χάρτου τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ ὑπὸ τῆς Διακηρύξεως τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν εὐρίσκεται διατυπωμένον εἰς τὰ ἄρθρα τοῦ Χάρτου.

Πῶς εἶναι δυνατόν δυνατόν κατόπιν τούτου ν' ἀρνηθῇ κανεὶς τὴν νομικὴν φύσιν τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιαθέσεως;

Εἶναι ἀληθές ὅτι ὠρισμένη μερὶς ὑποστηρίζει ὅτι τὰ ἄρθρα 1 καὶ 55 τοῦ Χάρτου δὲν δημιουργοῦν νομικὴν ὑποχρέωσιν. Οἱ συντάκται ἀπλῶς ἠθέλησαν νὰ διακηρύξουν κατευθυντήριον ἀρχὴν τῆς διεθνούς πολιτικῆς. Εἶναι δυσχερὲς νὰ δεχθῶμεν τὴν θέσιν αὐτήν.

α) Ὁ καθορισμὸς ἐπακριβῶς τοῦ σημείου διὰ τοῦ ὁποίου μιὰ ἀρχὴ πολιτικοῦ χαρακτῆρος μεταβάλλεται εἰς νομικὸν κανόνα εἶναι δυσχερὲς εἰς τὸ *processus* τοῦ ἐθίμου. Τοῦτο ὁμοίως δὲν ἰσχύει προκειμένου περὶ συμβατικοῦ κανόνος.

β) Ἡ διατύπωσις ὑπὸ ἀσυνήθη μορφήν ἑνὸς συμβατικοῦ κανόνος, δὲν δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ τὸν ὑποχρεωτικὸν αὐτοῦ χαρακτήρα.

Τοῦτο εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ Χάρτου εἰς τὸ σύνολόν του. Πρέπει κατὰ συνέπειαν, λόγῳ ἰδιομόρφου διατυπώσεως, ν' ἀρνηθῆ κανεὶς τὸν ὑποχρεωτικὸν χαρακτήρα εἰς ὄλας τὰς διατάξεις τοῦ Χάρτου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὀδηγεῖ εἰς absurdum ἢ νὰ διαχωρίσῃ τὰς διατάξεις εἰς ὑποχρεωτικὰς ἢ μὴ, ὁπότε ὀδηγούμεθα εἰς ἀθαιρεσίαν.

Ἡ ἔλλειψις ἀκριβείας ἑνὸς κανόνος, συνεπάγεται τὴν δυσχέριαν τῆς ἐρμηνείας αὐτοῦ καὶ τὴν ἀναγκαιότητα συμπληρώσεώς του διὰ προσθέτου διακανονισμοῦ.

γ) Ὁ ὑποχρεωτικὸς χαρακτήρ τῆς ἀνωτέρω ἀρχῆς ἐνισχύεται καὶ ἐκ τῶν ἄρθρων 2 καὶ 56 τοῦ Χάρτου, ὅπου ρητὴ διάταξις παραπέμπει εἰς τὰ ἄρθρα 1 καὶ 55 καὶ τὰ ὁποῖα περιέχουν τὴν ρητὴν ὑποχρέωσιν τῶν μελῶν τοῦ Ο.Η.Ε. «διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν τοῦ ἄρθρου 1 νὰ ἐνεργοῦν συμφώνως μὲ τὰς διακηρυχθείσας ἀρχάς του, νὰ ἐκτελοῦν καλῇ τῇ πίστει τὰς ἀναληφθείσας ὑποχρεώσεις (ἄρθρ. 2) καὶ νὰ δεσμεύωνται διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν τοῦ ἄρθρου 55» (ἄρθρ. 56). Συνεπῶς ἡ ὑποχρέωσις εἶναι σαφής.⁷

δ) Εἶναι δυσχερὲς νὰ ὑποστηρηθῆ ὅτι ὁ κανὼν περιλαμβανόμενος εἰς συνθήκην νομίμως ὑπογραφείσαν καὶ κυρωθείσαν, ἔχει διάφορον νομικὴν ἀξίαν ἀπὸ ἐκείνην τοῦ συμβατικοῦ κανόνος, ἰδίως ὅταν ὁ κανὼν περιλαμβάνεται εἰς τὰ ἄρθρα τῆς συνθήκης καὶ ὄχι εἰς τὸ προῖμιον αὐτῆς. Ἡ διατύπωσις νομικῆς ἀρχῆς, οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ καταγωγή της εἰς τὰ πλαίσια μιᾶς συνθήκης, ἐνέχει ἀναμφισβήτητον ἀξίαν συμβατικῆς φύσεως, «ὅπως καὶ αἱ ὑπόλοιποι διατάξεις τῆς συνθήκης» ἐνσωματωμένη εἰς τὸ θετικὸν δίκαιον.

ε) Ἡ ἔλλειψις ὀρισμοῦ, ἡ ἀόριστος διατύπωσις, ἡ ἔλλειψις κυρώσεων Ad Hoc δὲν δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν νομικὴν φύσιν τῶν κανόνων. Ἡ πραγματικότης συχνὰ ἐκδικεῖται τῶν προκαθορισμένων ὀρισμῶν, ἂν καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀκόμη ἢ συμφωνία εἶναι προβληματικὴ. Ἡ ἀόριστος διατύπωσις τῶν χρησιμοποιουμένων ὄρων συναντᾶται εἰς ὄλον τὸ δημόσιον δίκαιον. Ὑπάρχουν ἀρχαὶ πλέον ἀόριστοι, ἀπὸ τὴν ἀνεξαρτησίαν, τὴν ἰσότητα ἢ τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν; Ἀνήκει εἰς τὴν θεωρίαν καὶ τὴν διεθνή πρακτικὴν νὰ τὰς ἐρμηνεύσῃ καὶ τὰς ἐφαρμόσῃ. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸ θέμα τῆς ἐλλείψεως κυρώσεων, τοῦτο εἶναι φαινόμενον, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὸ δημόσιον δίκαιον καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸ Διεθνές. Ἡ νομικὴ φύσις τῆς Lex Imperfectae οὐδόλως στασιάζεται. Παραμένει λοιπόν, ἡ ἔλλειψις εἰδικῆς διαδικασίας. Ἡ ἀποστολὴ αὐτῆ ἀνήκει εἰς τὰ ὄργανα τοῦ Ο.Η.Ε., διὰ τῆς υἱοθετήσεως συστήματος ἀποβλέποντος εἰς τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιαθέσεως.

7. C. de Vissler, *Théories et réalités en droit international public*, 1970, p. 160, «Le droit des peuples...dans son imprécision actuelle ne représente à aucun degré un principe de droit ...».

2. Αί αποφάσεις του Ο.Η.Ε.

Τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως ἐνεγράφη εἰς τὸ δίκαιον τοῦ Χάρτου τοῦ Ο.Η.Ε. Διὰ τῆς ἐρμηνείας τῶν διατάξεων τοῦ Χάρτου, τῶν ἀποφάσεων τῶν ὀργάνων αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς γενικῆς πρακτικῆς, ἡ ὁποία ἐπικολοῦθη μετὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ Χάρτου, προσέλαβε οἰκουμενικὴν ἀξίαν, τὴν ὁποίαν ἐστερεῖτο κατὰ τὴν θέσπισίν του. Ἡ οἰκουμενικότης αὕτη συνδυάζεται μετὰ τὸ γεγονός ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὁ Ο.Η.Ε. ἐγένετο παγκόσμιος ὀργάνωσις μετὰ ἐλαχίστας ἐξαιρέσεις προσωρινοῦ χαρακτῆρος.

Αἱ διακηρύξεις τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν δὲν δύνανται τυπικῶς νὰ προσδώσουν νομικὴν ἀξίαν εἰς τὰς ἀρχὰς τὰς ὁποίας περιέχουν. Αἱ διακηρύξεις σκοπὸν ἔχουν περισσότερον νὰ διαπιστώνουν, νὰ διευκρινίζουν καὶ νὰ προσδίδουν ἀκρίβειαν καὶ σαφήνειαν εἰς προϋπάρχοντας κανόνας, παρὰ νὰ δημιουργοῦν νέους. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὕτην ἡ συμβολὴ των εἶναι *De Lege Ferenda*. Παρὰ ταῦτα, τὸ περιεχόμενον αὐτῶν δὲν στερεῖται νομικῆς σημασίας, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἀποτελεῖ πράξιν ἀναγνώρισεως. Καὶ ἡ ἀναγνώρισις ἔχει ἀποφασιστικὸν ρόλον εἰς τὴν διεθνῆ ἔννομον τάξιν. Μεταβάλλει τὴν *De Facto* κατάστασιν εἰς νομικὴν καὶ σφραγίζει τὴν μετατροπὴν τοῦ ἀπλοῦ πραγματικοῦ γεγονότος εἰς κανόνα δικαίου. Ἡ ἀναγνώρισις δύναται ἐπίσης νὰ μεταβάλλῃ εἰς κανόνας θετικοῦ δικαίου τὰς ἀρχὰς, τῶν ὁποίων ἡ φύσις εἶναι πολιτικὴ ἢ ἰδεολογικὴ.

Ἡ ἐπανάληψις, διὰ μέσφ συνεχῶν διακηρύξεων ἢ δηλώσεων, ὠρισμένων ἀρχῶν, γενικοῦ ἢ ἀφηρημένου χαρακτῆρος, ἀποτελοῦν προηγούμενον, προστιθέμενον εἰς τὰ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἔθιμου. Δύναται λοιπὸν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι αἱ εἰς τὰς διακηρύξεις τοῦ Ο.Η.Ε. περιλαμβανόμεναι ἀρχαί, χωρὶς ν' ἀποτελοῦν τυπικῶς πηγὰς τοῦ δικαίου δημιουργοῦν στοιχεῖα καταλήγοντα εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἔθιμοῦ κανόνος.

Ἡ ἐνώπιον τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Ο.Η.Ε. διαδικασία (*Processus*) περιέχει δύο διαφορετικὰς ἐνεργείας, συνδεομένας ὁμως μεταξύ των. Τὴν διαμόρφωσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τῶν κανόνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἀρμοδιότητα τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως, ἡ δευτέρα δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ παρὰ ἐφ' ὅσον τὸ περιεχόμενον αὐτῶν βασίζεται ἐπὶ τῶν διατάξεων τοῦ Χάρτου ἢ εἰς προηγούμενην πράξιν, ὑποχρεωτικοῦ χαρακτῆρος. Ὅμως, τὸ δεύτερον τοῦτο στοιχεῖον δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ παρὰ μόνον διὰ τὴν διαδικασίαν (*Processus*) ἢ ὁποία καταλήγει εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἔθιμου.⁸

Εἰς κάθε διακήρυξιν πρέπει νὰ γίνεται διάκρισις μεταξύ τῶν ὑποχρεωτικῶν διατάξεων καὶ ἐκείνων αἱ ὁποῖαι ἐνδεχομένως θ' ἀποκτήσουν τὸν χαρακτῆρα

8. M. Virally, «Droit international de décolonisation devant les Nations Unies», A.F.D.I., 1963, p. 511.

τουτον. Αί αποφάσεις του ΟΗΕ εμφανίζονται ως προέκτασις του Χάρτου αποβλέπουσαι να προσδιορίσουν το περιεχόμενον των εν λόγω αρχών. Ἡ πρακτικὴ τοῦ ΟΗΕ ἀσκει ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ χαρακτήρος τῶν διατυπωμένων κανόνων, ἀλλὰ μόνη αὐτὴ δυσκόλως σχηματίζει τὸ δευτερον στοιχεῖον τοῦ ἔθιμου, τὴν *Opinio Juris*, διὰ τοῦτο ἀπαιτεῖται ἡ συναίνεσις τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τῶν κρατῶν.

Ἡ θεμελιώσις τῶν μονομερῶν πράξεων τῶν κρατῶν ἢ τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν στηρίζεται εἰς τὴν γενικὴν συγκατάθεσιν (*Consensus*), ἡ ὁποία σχηματίζεται διὰ συγκεκριμένων πολιτειακῶν πράξεων, ἀποδεικνύουσαι τὴν ἀποδοχὴν αὐτῶν ἐκ μέρους τῶν κρατῶν.

Δ

Ἡ θέσις τοῦ κανόνος εἰς τὴν ἔννομον τάξιν

Ὁ ρόλος τῆς θεωρίας

1. Το δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως καὶ ἡ ἔκτασις τῆς ἐφαρμογῆς του.

Ἰδιαιτέρα προσπάθεια κατεβλήθη νὰ ἐρευνηθοῦν ὄλαι αἱ ἀπόψεις καὶ ὄλαι αἱ καταστάσεις κατὰ τὰς ὁποίας τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως, ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν, εὑρίσκεται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὸ κέντρον τῶν διεθνῶν σχέσεων. Καὶ τοῦτο διὰ νὰ ἀποδειχθῇ ἡ σημασία τῆς ἀρχῆς αὐτῆς, κατὰ τὸ παρελθόν ὡς καὶ εἰς τὴν σύγχρονον διεθνή ζωὴν.

Ἡ διαπίστωσις αὐτὴ δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ ἢ νὰ ὑποτιμηθῇ.

-1. Ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως ἀνέτρεπεν ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ νομικοῦ πεδίου καθεστῶτα ὑφιστάμενα ἐπὶ αἰῶνας καὶ ἐδημιούργησε νέα. Ἡ σημασία τῆς ἐκδηλοῦται θετικῶς μὲν ὡσάκις ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐφηρμόσθη, ἀρνητικῶς δὲ ὡσάκις παρεγνωρίσθη ἢ παρεβιάσθη. Ἡ ἀναγνώρισις τῆς ὑπῆρξεν ἄμεσος ἢ ἐμμεσος, ἄμεσος ὡσάκις ἐξεδηλώθη ὑπὲρ ὀρισμένου λαοῦ, *in Concreto*, καὶ ἐμμεσος ὡσάκις περιεχετο εἰς διακηρύξεις *in Abstracto* ὡς κανῶν συμπεριφορᾶς, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο νὰ ἐφαρμοσθῇ. Ἡ προέλευσις τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως ἦτο ποικίλη ἀναλόγως τῶν περιστάσεων. Ἄλλοτε εἶχε τὴν καταγωγὴν τῆς εἰς διεθνή ὑποχρέωσιν, καὶ ἄλλοτε εἰς μονομερῆ πρᾶξιν πολιτειακοῦ χαρακτήρος, ἐνίοτε συνταγματικοῦ χαρακτήρος. Τὰ χρησιμοποιούμενα μέσα διὰ τὴν πραγμάτων τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως ἦσαν διάφορα. Ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν λαϊκὴν ἐτυμηγορίαν ἐχρησίμευσεν ὡς βᾶσις κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς, διὰ μέσου τοῦ δημοψηφίσματος, τῆς ἐγγραφῆς εἰς δημόσια κατάστιχα, τῆς ἐκλογῆς συνελεύσεως ἀντιπροσώπων *ad Hoc* ἢ διὰ τῆς τεκμαρτῆς θελήσεως τῶν ἐνδιαφερομένων πληθυσμῶν, ἐκδηλουμένης διαφοροτρόπως.

Ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως εἶχε πλείονας σκοπούς, τὴν ἐνσωμάτωσιν ἑνὸς λαοῦ εἰς ὠρισμένην κρατικὴν ὄντοτητα, τὴν σύστασιν ὁμοσπονδιακῆς ἐνώσεως, τὴν ἀναγνώρισιν καθεστῶτος αὐτονομίας ἢ τὴν ἀπόλυτον ἀνεξαρτησίαν, διὰ τῆς συστάσεως νέου κράτους.

Ἡ ἴδια ἀρχὴ ἐχρησίμευσε ὡς βᾶσις ἐκδηλώσεων, αὐτοκυβερνήσεως, αὐτοδιαθέσεως ἢ ὀλοκληρωτικῆς κυριαρχίας διὰ τὰ νεοσυσταθέντα κράτη. Ἐπίσης εἶχεν εὐρυτάτην ἐφαρμογὴν εἰς εἰδικὰς καταστάσεις, ὡς ἡ ἐδαφικὴ ἐκχώρησις ἢ προσάρτησις, ἢ ἀπόσπασις (Secession), ἢ κατάλυσις ἀποικιακοῦ καθεστῶτος ἢ ἡ ἀναγνώρισις διεθνoῦς ἢ ἐσωτερικῆς αὐτονομίας. Διάφοροι διαδικασίαι ἐφηρμόσθησαν διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς αὐτοδιαθέσεως, εἴτε διεθνεῖς, εἴτε ἐσωτερικοῦ δικαίου, διαδικασίαι προβλεφθεῖσαι ad Hoc ἢ ἀπορρέουσαι ἀπὸ ἀποφάσεις ἀρμοδίων ὀργάνων.

Ἐφαρμοσθεῖσα τὸ πρῶτον εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν χῶρον κατέληξε νὰ προσλάβῃ παγκόσμιαν ἀποστολὴν καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βᾶθρον εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς ἀποικιοκρατίας.

Ἐνώπιον τῆς γενικῆς παρουσίας τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως, εἰς ὅλα τὰ πεδία, περιλαμβανομένη εἰς διάφορα κείμενα τὰ ὁποῖα τὴν ἀναγνωρίζουν, συνθήκας, συντάγματα, διακηρύξεις, μονομερεῖς ἢ διεθνεῖς ἀποφάσεις, ὡς καὶ ἐνώπιον τῆς ἐκπληκτικῆς ἐκτάσεως τῆς ἐφαρμογῆς κατὰ χρόνον καὶ τόπον, καὶ τέλος ἐνώπιον τοῦ ἀποφασιστικοῦ ἀποτελέσματος τῆς ἀνεξαρτησίας ὄλων τῶν λαῶν τῶν εὐρισκομένων ὑπὸ ξένην κυριαρχίαν, ἐσχηματίσθη ἐνιαία καὶ σταθερὰ συνειδήσις, καθολικοῦ χαρακτῆρος, θεμελιούσα τὴν νομικὴν φύσιν τοῦ δικαιώματος τῶν λαῶν εἰς τὴν αὐτοδιάθεσιν. Ἡ παγκόσμιος συνεπῶς κοινὴ γνώμη προσέδωκεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτοδιαθέσεως τὸν ὑποχρεωτικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα.

Οἱ νομικοὶ κανόνες δὲν ἔχουν ἀξίαν παρὰ κατὰ τὸ μέτρον κατὰ τὸ ὁποῖον ἐκπροσωποῦν τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας. Κάθε νομικὸν καθεστῶς ἀντικατοπτρίζεται εἰς τὴν εἰκόνα τῆς πραγματικότητος καὶ κάθε κανὼν ἢ θεσμὸς θεμελιούται ἐπὶ τῆς κοινῆς συνειδήσεως τῶν ἐνδιαφερομένων λαῶν.

Ὁ Scelle κατὰ τὸν μεσοπόλεμον ἐδίδασκεν ὅτι «τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως ἔχει ἤδη εἰσέλθει εἰς τὸ θετικὸν δίκαιον»⁹ καὶ εἰς μεταγενεστέραν μελέτην ἔγραφεν ὅτι ἡ αὐτοδιάθεσις «εἶναι γενικὸς κανὼν τοῦ θετικοῦ δικαίου, ὅπως καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς προσφυγῆς εἰς τὴν βίαν, ἢ τῆς ἐπεμβάσεως ὡς καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων»¹⁰ Βεβαίως, δὲν διέφευγε τῆς προσοχῆς του, ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ ληφθοῦν συμπληρωματικοὶ κανόνες, ἐθιμικοὶ ἢ συμβατικοὶ, ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἀποτελεσματικότητα τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως.

9. G. Scelle, Précis du droit des gens, 1935, t. II, p. 257.

10. Le même auteur, «Quelques réflexions sur le droit des peuples», Mélanges, Spyropoulos, Bonn, 1956, p. 385.

Είναι αλήθες ότι η προβολή ενός κανόνος όσονδήποτε επισήμως και άν γίνεται ή μιās άρχής δέν δύναται νά εξασφαλίση τήν άπαιτουμένην άποτελεσματικότητα. Κάθε κείμενον είναι προϊόν τής Ιστορίας και συγχρόνως άποτελεί τήν άφειτηριάν μελλοντικής εξέλιξεως. 'Ο Χάρτης του ΟΗΕ δέν άποτελεί κείμενον πλήρες και αυτάρκες. Καλείται νά εξελιχθή και νά συμπληρωθή. Διά τουτο ή άρχή τής αυτοδιαθέσεως έχει ανάγκην συμπληρωματικού διακανονισμού, ό όποιος θά επιτρέψη εις αυτήν τήν πραγμάτωσίν της μέ τάξιν και ειρήνην. Οίσοδήποτε έξ άλλου διακανονισμός άποτελεί συγχρόνως και περιορισμόν.

Ουδέμια νομική έννοια είναι επιδεκτική άπολύτου εφαρμογής. 'Η κατάχρησις του δικαιώματος παραβιάζει τό δικαίωμα του άλλου και οδηγεί εις τήν άρνησιν του δικαίου.

-2. 'Η άνωτέρω άποστολή άνήκει εις τά όργανα του ΟΗΕ και εις τήν 'Επιστήμην.

Τά άρμόδια όργανα του ΟΗΕ φαίνεται ότι εξεπλήρωσαν τήν άποστολήν των, άν και δέν επέτυχον άκόμη τόν επιδιωκόμενον τελικόν σκοπόν δηλαδή, τήν σύστασιν ειδικού όργάνου, επιφορτισμένου διά τόν σεβασμόν και τήν εφαρμογήν εις έκάστην παρουσιαζομένην περίπτωση, τής άρχής τής αυτοδιαθέσεως.

'Η πρακτική του ΟΗΕ έπαιξεν άποφασιστικόν ρόλον εις τήν διαμόρφωσιν τής άρχής τής αυτοδιαθέσεως και εις τήν άποδοχήν αυτης ως γενικού κανόνος. Είναι αλήθες ότι εις τήν πράξιν ή άρχή αυτή δέν έτυχεν όμοιομόρφου εφαρμογής. Κατά συνέπειαν τό στοιχείον του *Corpus* άπουσίαζεν. 'Αντιθέτως, ή *Opinio Juris* έπεκράτησεν αντικειμενικώς. 'Η αντίθεσις μικράς μειωφηίας κρατών, έκδηλωθεΐσα εις τά πρώτα βήματα του ΟΗΕ ήρχισεν μέ τήν πάροδον του χρόνου νά εξασθενή. Δύναται νά λεχθή συμπερασματικώς ότι έσχηματίσθη γενική άποδοχή, *Consensus* ως πρός τόν υποχρεωτικόν χαρακτήρα του δικαιώματος τής αυτοδιαθέσεως.

Παραλλήλως πρός τήν διαδικασίαν του σχηματισμού του έθιμικού κανόνος και των διαφόρων προηγουμένων, ό συμβατικός κανών ό περιληφθείς εις τόν Χάρτην του ΟΗΕ ύπάρχει μέ όλην τήν αξίαν τής φύσεως αυτου. 'Ο συνταγματικός χαρακτήρ του Χάρτου και ή ύπεροχή των διατάξεών του έναντι «παντός διεθνούς συμφώνου» προσδίδει εις τό δικαίωμα τής αυτοδιαθέσεως τήν νομικήν φύσιν παντός κανόνος δικαίου.

2.- Το *Jus Cogens*.

Τό δικαίωμα τής αυτοδιαθέσεως περιλαμβάνεται μεταξύ των κανόνων του *Jus Cogens* δηλαδή των κανόνων αναγκαστικού χαρακτήρος ή παράβασις των όποιων έκ μέρους οίσοδήποτε συμβατικής πράξεως συνεπάγεται τήν άκυρότη-

τα αυτής;

-1. Ἡ θεωρία πάντοτε ἀποδέχεται τὴν ὑπαρξίν κανόνων ἀναγκαστικῆς φύσεως. Ἦτο ἀδύνατον νὰ ἦτο διαφορετικά, διότι τότε τὸ διεθνὲς δίκαιον δὲν θὰ ἔθεωρεῖτο ἔννομος τάξις. Παρὰ ταῦτα δὲν ὑπάρχει συμφωνία ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν κανόνων τῆς κατηγορίας αὐτῆς καὶ τοῦτο λόγῳ τῆς διαρθρωτικῆς ἀτελείας τῆς διεθνούς Κοινότητος.

Ἀπὸ τὴν διεθνή κοινωνίαν ἀπουσιάζει ἡ θεσμικὴ διάρθρωσις καὶ ἡ ἀναγκαῖα ἐνοποίησις τῶν ὀργάνων τῆς. Ἡ ἀποτελεσματικότης τῶν κανόνων εἶναι περιορισμένη καὶ ὁ μηχανισμὸς τῆς ἀκυρότητος τῶν παρανόμων πράξεων παραμένει πρωτόγονος. Παρὰ ταῦτα, ἡ διεθνὴς πρακτικὴ ἀπεδέχθη τὴν ὑπαρξίν κανόνων *Jus Cogens*, οἱ ὁποῖοι ἀνεδείχθησαν συνεπείᾳ συμβατικῶν, διπλωματικῶν καὶ δικαστικῶν πράξεων ὡς καὶ διὰ τῆς ἐθιμικῆς διαδικασίας μὲ ἀποτέλεσμα νὰ προσλάβουν χαρακτήρα θετικοῦ δικαίου. Αἱ μεταξὺ τῶν κρατῶν σχέσεις ἐξ ἄλλου δὲν ἠδύναντο νὰ μὴν ἀνταποκρίνονται εἰς ἓνα ἐλάχιστον ὄριον τάξεως καὶ νομιμότητος.

Ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Διεθνούς Δικαίου τοῦ ΟΗΕ ἐξεφράσθη ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως τιαύτης κατηγορίας κανόνων καὶ τὸ σχέδιον τοῦ Δικαίου τῶν Συνθηκῶν τῆς διασκέψεως τῆς Βιέννης τοῦ 1966 εἰς τὸ ἄρθρον 50 ἀπεδέχθη διὰ ψήφων 87 κατὰ 8 καὶ 12 ἀποχῶν, τὴν ἀρχὴν τῆς ἀκυρότητος *Ab Initio* κάθε συνθήκη ἡ ὁποία συγκρούεται μὲ γενικὸν ἀναγκαστικὸν κανόνα τοῦ γενικοῦ διεθνούς δικαίου.¹¹

Κατὰ συνέπειαν, νέα ἐπιβεβαιώσις τῶν κανόνων τοῦ *Jus Cogens* διαπιστοῦται προτεινομένη εἰς τὸν διεθνή νομοθέτην, δηλαδὴ τὰ κράτη.

Ἄρκεται κριτικαὶ διευπλώθησαν ἐκ μέρους κρατῶν καὶ τῆς θεωρίας ὡς πρὸς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἀνωτέρου ἄρθρου καὶ τὴν διατύπωσιν αὐτοῦ. Ἐλέχθη εἰδικώτερον, ὅτι ἡ διατύπωσις εἶναι ἀόριστος καὶ ὅτι τὸ ἄρθρον δὲν προβλέπει ἀνώτερον καὶ ἀμερόληπτον ὄργανον τὸ ὁποῖον θὰ ἐκαλεῖτο ἐνδεχομένως ν' ἀποφανθῇ ἐπὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ ἐνός κανόνος ὡς ἀναγκαστικοῦ. Κατὰ συνέπειαν τὰ κράτη παρέμενον μόνον ἀρμόδια διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον περικλείει περισσοτέρους κινδύνους ἀπὸ πλεονεκτήματα.

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀσκηθεῖσα κριτικὴν καὶ τὰς διατυπωθείσας ἐπιφυλάξεις, τὸ γεγονὸς τῆς ἀποδοχῆς τοῦ ἄρθρου 50 ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητον πρόοδον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ὑπάρξεως κανόνων *Jus Cogens*. Τοῦτο ἀ-

11. Art. 50: «Est nul tout traité qui, au moment de sa conclusion, est en conflit avec une norme impérative du droit international général. Aux fins de la présente convention, une norme impérative du droit international général est une norme acceptée et reconnue par la communauté internationale des Etats dans son ensemble, en tant que norme à laquelle aucune dérogation n'est permise et qui ne peut être modifiée que par une nouvelle norme du droit international général ayant le même caractère».

νανεώθη από μέρους τῆς ἐπιστήμης εἰς τὰ πλαίσια τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου καὶ ἐγένετο ἀποδεκτὸν ἐκ μέρους τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τῶν κρατῶν, τὰ ὅποια ἐψήφισαν ὑπὲρ τοῦ ἀρθροῦ 50.

Εἰς τὴν Ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν δικαστικὴν πρακτικὴν ἀνήκει ἡ ἀποστολὴ νὰ καταστήσῃ συγκεκριμένον τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀναγνωρισθέντος κανόνος. Ἡ ἴδια τύχη ἀναμένει ὅλους τοὺς κανόνους τοῦ διεθνoῦς δικαίου οἱ ὅποιοι ἀναγνωρίζονται ὡς θεμελιώδεις ἀρχαὶ τῆς διεθνoῦς κοινωνίας.¹²

-2. Σοβαρὰ ἔρευνα τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως πείθει ὅτι εἶναι δυσχερὲς νὰ περιληφθῇ μεταξὺ τῶν κανόνων τοῦ *Jus Cogens*, ἂν καὶ πολλὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς. Τὸ θέμα ἐτέθη πρὸς συζήτησιν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν, εἰς τὴν διάσκεψιν τῆς Βιέννης ἐκ μέρους ὀρισμένων ἀντιπροσωπειῶν, αἱ ὅποια ἐπέμενον εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς αὐτοδιαθέσεως ὡς *Jus Cogens*. Ὅμως, οὐδεμία ἐδόθη συνέχεια, λόγῳ τῶν προκληθεισῶν ἀντιδράσεων.

Τὸ πρόβλημα εὐρίσκεται συνδεδεμένον καὶ μὲ ἄλλας διατάξεις τοῦ Χάρτου καθὼς καὶ μὲ τὴν ὁμαλὴν ἐφαρμογὴν τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιαθέσεως. Συνεπῶς φαίνεται πρόωρος ἡ ἔνταξις τοῦ κανόνος τούτου εἰς τὸ *Jus Cogens*.¹³

-3. Χρήσιμον εἶναι νὰ ἀναφερθοῦν δύο αὐθεντικαὶ ἐκδηλώσεις ὑπὲρ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιαθέσεως, ἡ πρώτη τῆς θεωρίας καὶ ἡ δευτέρα τῆς νομολογίας.

α) Ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς διασκέψεως τῆς Βιέννης ἐπὶ τοῦ δικαίου τῶν συνθηκῶν, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἀρθροῦ 62 τοῦ σχεδίου συμβάσεως ἀναφερόμενον εἰς τὰς διατάξεις περὶ τοῦ τέλους τῆς ἰσχύος τῶν συνθηκῶν, συνεπείᾳ ριζικῆς μεταβολῆς τῶν ἀντικειμενικῶν ὀρων-*Rebus Sic Stantibus*- προσθέτει ὅτι οἰαδήποτε μεταβολὴ δὲν δύναται νὰ προκληθῇ «ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ συνθήκης καθορίζουσας τὰ σύνορα τοῦ κράτους (ἀρθρ. 62 παρ. 2α)». Προεβλήθη τότε τὸ ζήτημα ἐὰν ἡ διάταξις αὐτὴ εἶναι ἀσυμβίβαστος μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτοδιαθέσεως τοῦ Χάρτου.

Ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπεφάνθη ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως δὲν δύναται νὰ

12. On cite notamment comme normes du jus cogens: l' interdiction du recours à la guerre et à la force, l' égalité souveraine des Etats, la non-immixtion dans les affaires internes, l' adage *pacta sunt servanda*, la haute mer, l' inexécution de sentences arbitrales ou judiciaires, le mauvais traitement des étrangers, la violation du jus in bello, l' esclavage, le génocide et autres.

13. E. Suy, «Le jus cogens en droit international», rapport présenté à la Conférence de *Lagonissi*, Grèce, 3-8 avril 1966; M. Virally, «Réflexions sur le jus cogens», A.F.D.I., 1966, p. 5; K. Marek, «Contribution à l' étude du jus cogens en droit international», Recueil Hommage P. Guggenheim, Genève, 1968, p. 426; Ion *Disconu*, Contribution à une étude sur les normes impératives en droit international (*Jus cogens*), Université de Genève, 1971.

συγγέεται με τὸ δίκαιον τῶν συνθηκῶν καὶ κατέληξε «τὸ παρὸν ἄρθρον δὲν ἀποκλείει τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ὅπου συνυπάρχουν αἱ προϋποθέσεις τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς».

Ἡ ἐν λόγῳ ἐρμηνεία δὲν ἀποτελεῖ μόνον ῥητὴν ἀναγνώρισιν τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιαθέσεως, ἀλλ' ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἔναντι τῶν συνομολογηθεισῶν συνθηκῶν καὶ πρὸ τῆς ἰσχύος τοῦ Χάρτου τοῦ ΟΗΕ.

β) Τὸ Διεθνὲς Δικαστήριον τῆς Χάγης εἰς γνωμοδότησίν του τῆς 21 Ἰουνίου 1971 σχετικῶς μετὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ναμιβίας (Νοτιοδυτικὴ Ἀφρική) εἰς τὴν παράγραφον 5, ἀναφέρεται διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸν Χάρτην ὁ ὁποῖος «ἀπέδεχθη τὴν αὐτοδιάθεσιν, ὡς ἀρχὴν ἐφαρμοζομένην εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ ἐδάφη».

Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως ἀναγνωρίζεται εἰς τὴν ἀνωτέρω ἀπόφασιν διὰ τοὺς λαοὺς καὶ τὰ ἐδάφη τὰ εὐρισκόμενα ὑπὸ ἀποικιακὸν καθεστῶς, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν νομικὴν αὐτοῦ μορφήν.¹⁴

3.- Ἡ Θεωρία.

Ἡ θεωρία ἐμφανίζεται ταλαντευομένη καὶ διηρημένη. Ἡ πλειοψηφία ἀποφεύγει νὰ ἐκφρασθῇ ἐπὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ δικαιώματος τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν. Ἡ ἄποψις αὐτὴ ὑποστηρίζει ὅτι τὸ πρόβλημα εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐξελιξέως καὶ τῆς μεταμορφώσεώς του καὶ δὲν τυγχάνει ὄριμον διὰ ν' ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον ἐρεύνης καὶ σχολίων. Ἐνα ἄλλο μέρος τῆς θεωρίας ὑπογραμμίζει τὴν μεγάλην ἐπιρροὴν τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιαθέσεως καὶ τὰς σημειωθείσας προόδους καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη «τείνει νὰ προσλάβῃ νομικὸν χαρακτήρα». Τέλος, μικρὰ μειοψηφία ἀποδέχεται τὴν νομικὴν φύσιν τοῦ κανόνος, ἂν καὶ εἶναι διηρημένη ὡς πρὸς τὴν μορφήν μετὰ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζεται.

Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς τὰ μεγάλα προβλήματα τῶν διεθνῶν σχέσεων, ἡ Ἐπιστήμη παραμένει ἐπιφυλακτικὴ ἐνῶ δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον, διὰ τὰ μείζονα προβλήματα τῆς ἐσωτερικῆς κοινωνίας ὅπου ἡ θεωρία ὄχι μόνον εἶναι τολμηρὰ εἰς τὴν ἀσκουμένην κριτικὴν, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἀναλαμβάνει πρωτοβουλίας προτείνουσα πολὺ συχνὰ ριζικὰς λύσεις.

Ἡ διάρθρωσις τῆς διεθνούς κοινωνίας ὑπὸ τὴν σημερινὴν της μορφήν, ἡ δεσπόζουσα θέσις τῶν κρατῶν, τὸ γεγονός ὅτι οἱ νομοθέται τῶν διεθνῶν κανόνων εἶναι συγχρόνως καὶ τὰ ὑποκείμενα αὐτῶν, ἡ μακρὰ παράδοσις τῆς μὴ ὀργανωμένης κοινωνίας μετὰ θώρακα πλημμελῆ καὶ ἰσχυρόν, αἱ ἐπανειλημμένα παραβιάσεις τῶν κανόνων της, χωρὶς νὰ ἀνταποκρίνονται ἀνάλλοις κυρώσεις

14. Conférence des Nations Unies sur le Droit des traités, 1er et 2e sessions, Vienne 26 mars-24 mai 1968, et 9 avril-22 mai 1969. Documents officiels, N.Y., 1971, H G.I.J., Recueils des arrêts, avis consultatifs et ordonnances, 21 juin 1971.

καί τέλος ἡ ὑπεροχή τοῦ πολιτικοῦ στοιχείου εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις, ὅλοι αὐτοὶ οἱ λόγοι ἐξηγοῦν τὰς ἐπιφυλάξεις τῆς Ἐπιστήμης.

Κατὰ τὴν γνώμην μας, ἀκριβῶς οἱ ἴδιοι λόγοι συνηγοροῦν ἀντιθέτως διὰ τὴν παρέμβασιν τῆς θεωρίας εἰς τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς διεθνούς ζωῆς. Ἡ ἀνυπαρξία διεθνούς νομοθέτου, ἡ ἀτελής καὶ μεταβατικὴ διάρθρωσις τῆς κοινωνίας ἐπιβάλλουν τὴν ἐνεργὸν συνεργασίαν τῆς θεωρίας εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ δικαίου καὶ τοῦ νομικοῦ καθεστῶτος τῆς κοινωνίας.

Ὁ ρόλος τῆς θεωρίας δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν μελέτην τοῦ θετικοῦ δικαίου, ἀφοῦ πλέον διατυπωθῆ. Καθῆκον ἔχει νὰ εὐρίσκειται εἰς διαρκῆ ἐπαφήν μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν γεγονότων, νὰ παρακολουθῆ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κανόνος κατὰ χρόνον καὶ τόπον, διὰ μέσου τῶν διαφόρων σταθμῶν τοὺς ὁποίους διανύει καὶ νὰ προτείνῃ τὰς ἀναγκαίας μεταβολὰς καὶ ἀναπροσαρμογὰς. Καὶ τοῦτο διὰ νὰ ὀλοκληρῶναι καὶ νὰ ἐναρμονίξει τὸν κανόνα μὲ τὰς ἐκάστοτε ἀνάγκας εἰς συνεχῆ ἐξέλιξιν. Ἡ Ἐπιστήμη ἐξ ἄλλου εἶναι ὁ αὐθεντικὸς σύμβουλος τοῦ νομοθέτου, τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν καὶ ὁ ὁδηγὸς τῆς παγκοσμίου δημοσίας γνώμης. Δὲν δύναται νὰ προδώσῃ τὴν ὑψηλὴν αὐτὴν ἀποστολήν. Ἀνέκαθεν ἡ θεωρία εἶχε τὸν ρόλον δημιουργοῦ τοῦ Διεθνούς Δικαίου. Ἀπὸ τὸν XVI αἰῶνα, μέχρι σήμερον, αἱ μεγάλαι ἀρχαὶ καὶ οἱ γενικοὶ κανόνες οἱ ρυθμίζοντες τὴν διακρατικὴν κοινότητα, ἔλκουν τὴν καταγωγὴν τῶν ἀπὸ τὴν θεωρίαν. Ἡ ἐλευθερία τῶν θαλασσῶν δὲν διεκηρύχθη ἀπὸ τὸν Γροτίου. Ἡ θεωρία τῆς ἑτεροδικίας τῶν διπλωματικῶν πρακτόρων ἢ τῆς διαδοχῆς τῶν κρατῶν δὲν εἶναι ἔργον τῆς ἐπιστήμης;

Τὸ σύγχρονον Διεθνὲς Δικαστήριον τῆς Χάγης ἀνηγόρευσε τὴν Ἐπιστήμην ὡς μίαν ἀπὸ τὰς πηγὰς τοῦ διεθνούς δικαίου. Εἰς τὸ καταστατικὸν αὐτοῦ, ἄρθρ. 38δ ἀναφέρεται «ἡ θεωρία τῶν δημοσιολόγων τῶν πλέον ἐπιφανῶν τῶν διαφόρων Ἐθνῶν, ὡς ἐπικουρικὸν μέσον τοῦ καθορισμοῦ τῶν κανόνων τοῦ Δικαίου». Διὰ ποῖον λόγον ἡ Ἐπιστήμη ν' ἀπαρνηθῆ τὸ δικαίωμα τὸ ὁποῖον παρεχώρησεν εἰς αὐτὴν ὁ διεθνὴς νομοθέτης; Διὰ ῥητῆς θελήσεως τοῦ συνόλου τῶν κρατῶν, «οἱ δημοσιολόγοι» θεωροῦνται δημιουργικὸν ὄργανον τοῦ διεθνούς δικαίου, ἐκεῖ ὅπου τὸ δίκαιον τοῦτο εἶναι ἀτελές.

Κατ' οὐσίαν ὁ νομοθέτης δὲν ἔκαμε τίποτε περισσότερον παρὰ νὰ δώσῃ συγκεκριμένην μορφήν εἰς τὰ πλαίσια τοῦ συμβατικοῦ δικαίου, εἰς κανόνα ὁ ὁποῖος ἀπὸ αἰῶνας ἐφαρμόζεται.

Ἡ Ἐπιστήμη δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κωφεύσῃ εἰς τὴν ἀποστολήν της, τὴν ὁποίαν ὑπαγορεύει ἡ παγκόσμιος συνείδησις, ἰδίως ὅταν πρόκειται διὰ τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν του ἀνατρέπει ἢ ἀναδιάρθρωναι τὴν διεθνή κοινότητα καὶ συναρπάξει τὴν δημοσίαν γνώμην.

Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς αὐτοδιαθέσεως ἡ Ἐπιστήμη εὐρίσκειται εἰς σαφῆ

καθυστέρησιν ἔναντι τοῦ διεθνοῦς νομοθέτου καὶ τῆς διεθνοῦς πρακτικῆς τῶν τελευταίων εἴκοσι πέντε ἐτῶν.¹⁵

Σ. ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ ΣΤΡΑΤΗΣ

Ἐπίτιμος Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Grenoble, πρώην Πρύτανης τῆς Παντείου Ἀνωτάτης Σχολῆς Πολιτικῶν καὶ Ἐπιστημῶν καὶ τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν.

15. A. Cobban, *National self-determination*, London, 1945, Laun, «Self-determination of nations», *Réunion pour la paix et la coopération internationale*, 1951, No. A; P. Jessup, «The problem of dependent peoples», in *The department of State Bulletin*, 13 octobre 1952 (XXVII, No. 694, p. 571); VC. Eagleton, «Self-determination in the Uno», in *The American Journal of International Law*, January, 1953 (31, No. 4, p. 592); B. Rivlin, «Self-determination and dependent areas», in *International Conciliation*, January, 1955 (No. 501, p. 195); R. Murphy, «The principle of self-determination in international relations», in *The Department of State Bulletin*, November 28, 1955 (XXXIII, No. 857, p. 889); H. Johnson, *Self-determination within the community of Nations*, 1961; Panel Asil, *Problems of Self-determination within the community of Nations*, 1966, *Proceedings*, p. 129-150; R. Emerson, *Self-determination Revisited in the Era of Decolonization*, Occasional Paper No. 9, Center for International Affairs, Harvard University, 1964; Djuranincic, *The problems of Sovereignty in the Charter and the practice fo the United Nations*, La Haye, 1970, p. 221; Th. Veiter, *Le droit de libre disposition du peuple jurassien* (en allemand et en français), Wilhelm Braumüller Universitäts, Verlagsbuchhandlung GmbH, Wien-Styttgart, 1971.

17. S. Calogeropoulos – Stratis, *le droit des peuples à disposer d' eux-mêmes*, Préface de René Cassin, Prix Nobel de la Paix. Bruxelles Etablissements E. Bruylant, 1973 p. 388.